

MOPRESIDENTE OA NUM Cde. JAMES MOTLATSISI O BUA KA HISTORI YA KHATELLO MERAUFONG

Mopresidente oa NUM, Cde. James Motlatsi o ne a ntse a etela basebetsi ba merafo ho buisana le bona ka litaba tsa bohlokoa tse ba amang. O ile a hlalisa lintlha tsa bohlokoa puong tseo a bileng le tsona liraling le likopanong mane Vaal Reefs No. 8 Shaft, Hartebeesfontein, Buffelsfontein le Kloof. Karoloana ea puo eo a faneng ka eona ke ena:

Ke ka holima lilemo tse ka bang lekholo tsa khethollo le ho tsoaroa hampe ke bahiri ba kopaneng tsa lekhota la merafo la Chamber of Mines, batho ba ka bang limilione ba bileng mafutsana le ho lula libakeng tse sa khahleng.

Basebetsi ba merafo ba tswang Tikolohong ea Afrika e ka Boroa eohle ba ntse ba tsoellapele ho hlalisa moruo bakeng sa ba basoeu ba emelang khethollo, mme bao e leng baruihadi.

Karohano ea barui le mafutsana mahareng a ba basoeu le ba batšo e ntse e le e kholo haholo hoo e ke keng ea qetoa ka "li-slogans" le lithapelo. Ha ba basoeu ba ntse ba rua haholo, ba batšo bona ba futsaneha le ho feta, le maemo a tsa maphelo a bona a ba mabe le ho feta.

Ke lilemo tse ngata basebetsi ba merafong ba hlokofoa ke maemo a mesebetsi le meputso e tlase eo ba e nehoang ke bahiri. Ho ba teng ha likompane ke sesupo sa khatello eo balaoli ba merafo ea Afrika Boroa ba nang le cona.

Histori e re rutile hore ha ho na ntho e sa fetoheng. Katleho ea NUM ea ho ntlafatsa meputso ea basebetsi ba merafong ke bopaki ba ntlha ena ya histori.

Borithani e kile ea ba matla haholo ka puso ea bokoloniale, mme e busa linaha tse ngata haholo mona Afrika le linaheng tse ling, empa kajeno maemo a fetohile.

Ho kile ha eba le Rhodesia e neng e busoa ke Ian Smith, eo a kileng a ikana hore puso ya batho bohle e tla ba teng naheng eo ha a se a shoel. Kajeno Zimbabwe e teng ka sebele mme le Ian Smith o ntse a phela, ha ho na ho ileng ha thibela puso ea bohle.

KA SEABO SA NUM, O ITSE

NUM e bopiloa lilemong tse robong tse fetileng, 'me haesale ho tloha ka nako eo maemo a basebetsi ba merafong a fetohile empa ha a eso ka a re khotsofatsa.

Ka mokhatlo wa rona oa basebetsi re khona ho khutlisa ho hlompheha ha basebetsi ba merafo. Re khona ho phepeta matla a bahiri kajeno hobane re tseba litokelo tsa rona joalo ka batho ba sebetsang.

NUM ke sekolo sa basebetsi bohle ba merafong seo ho sona ba tsoanelang ho iphumanela menahano e tla ba tlisetsa tokoloho. Ke sebetsa hape ke thebe ea lona bohle, 'me tsena ha le se na tsona, lira tsa lona li tla le fenyha. Kopano ea basebetsi e

hloka haholo haebe re batla ho fihlela ho hoholo boitsekong ba rona ba meputso e phahameng, maemo a ntlafatseng a mesebetsi le bokamoso ba demokerasi.

Re futuhelwa ke bahiri ba lwantšanang le tefello ea meputso e lekaneng bakeng sa bophelo.

Meputso e tlase e se e le lepetjo le lecha la bahiri ba merafong.

Le ha merafo e meng ea gauta e tobane le liqaka tse mpe haholo, mekha e meng ea intasteri ea merafo e ntse e fumana liphaelo tsa lichelete tse ngata haholo, kantle ha ho lefa basebetsi ba merafong meputso e khotsofatsang bakeng sa mofufutso le mali a bona.

Kajeno mekha eohle — ea taemane, mashala, platinamo, tšepe (iron ore) — e emela bofutsana joalo ka ha basebetsi ba qobelloa ho amohela meputso e bakang tlala.

Bahiri ba ikutloa ba le matla hape ba itšepa khahlanong le matla a basebetsi a ho itoanela. Karoloana ya boikakaso bona ba e fumana bofokoling ba NUM malebana le palo e tlase ea litho merafong e meng.

KA BAO E SENG LITHO TSA MOKHATLO OA BASEBETSI — "FREE RIDERS"

Basebetsi bao e seng litho tsa mokhatlo oa basebetsi ke bona bao bahiri ba ba sebedisang bakeng sa ho ntšetsapele khatello le ho tsoara basebetsi bao e leng litho tsa mokhatlo hampe.

Bana ke basebetsi ba fumanang melemo ka baka la lintoa tse loanoang ke litho tsa NUM. Ha re le likopanong, liokeshopong, lise-minareng le likonkreseng tsa ho haha mokhatlo oa rona, linoamali tsena li ikela li bareng le mabaleng a lipaqali.

Ha le tloha mahaeng a lona, libakeng tse hole joalo ka Transkei, Lesotho le Mozambique le ipolelletse hore le tlole sebeletsa ba malapa a lona.

Leha ho le joalo, o dumella hore o dule o le mofutsana hape o sa tsebe letho, ka ho se be setho sa mokhatlo oa basebetsi, o loanele litokelo tsa hao. Ho se tsebe hona ho tšabehang ho amohile likete tsa malapa a basebetsi ba merafong lichelete tse neng ba tsoanela ho li fumana joalo ka melemo e loanetsoeng ya ba ya fengoa ke mokhatlo oa bona oa basebetsi.

Ho fihlela letsatsing lena likete-kete tsa basebetsi ba merafong ha li eso tsebe ka melemo eo ba malapa a bona ba tsoanelang ho e fumana ha ba hloka haholo, ba tsoile likotsi, ba

ntšitsoe mesebetsing kapa ba tebetsoe.

Bohle ba hlaheloang ke tsena tse boletsoeng, ba lahlehela ke limilione tsa liranta ka baka la ho hloka tsebo e nepahetseng. Qetellong, ke ba malapa a lona, bana ba lona le batsoali ba lona ba utloang bohloko. Taba ea hore o ne o ilo sebeletsa ba lelapa la hao e ba ntho e tšehisang feela. Ka ho se be setho sa mokhatlo oa basebetsi o fetoha sera ho ba lelapa la hao.

Lilemo le lilemo lichelete tse sa latoang li oela letloleng la mmuso oa khethollo, athe li ne li tsoanela ho ba lefa la ba malapa a basebetsi ba merafong.

Hona ho etsahetse ka basebetsi ba 177 ba ileng ba hloka haholo morafong oa Kinross ka 1986. Ho palo e etsang 172 ya ba batšo ba ileng ba hloka haholo kotsing eo, e ne e le ba 93 feela bao e neng e le litho tsa NUM. NUM e ile ya kenya nyeoe lekhohleng la molao khahlanong le Genmin bakeng sa bao ba hloka haholo, mme e ile ea fenyha palo e holimo ea chelete bakeng sa bona.

Ka bomalimabe ba ho hloka tsebo ke ba malapa, NUM e khonne ho iteanya le ba malapa a ba 40 feela.

Ho etsahala eng ka tsietse e hlahetseng ba malapa a 132 a neng a tsoanela ho fumana lithuso tse fumanoeng ka lintoa tsa NUM ha ba ne ba le litho tsa mokhatlo oa basebetsi, kapa ha ba ne ba ile ba fetisetsa litsebisano tsa litokelo tsa bona ho ba malapa a bona.

Mohlala o mong o utloisang bohloko o tjoang ke ho se tsebe ke oa tefello ea R2m ke AAC ho bao ba ileng ba teloa ka bongata ka nako ea seteraeke sa 1987.

Bongata ba basebetsi ba merafong ba neng ba tsoa Mozambique, ho fihlela ho lena le hodimo ha ba eso hlahe ho tla fumana karolo ea bona ho R2m eo AAC e e lefileng NUM.

Ho kotsi haholo ho nahana hore mohiri oa hao ke mokhatlo oa hao oa basebetsi. Bahiri ba batla feela mofufutso le madi a hao bakeng sa ho iketsetsa chelete e ngata. Ha o hloka haholo kapa o tsoile kotsi ba o lebala ka potlako. Ha ba ithophe le ka ho ea lefung la hao Maseru kapa Umtata.

KA NUM LE TSA LIPOLOTIKI

Lira tsa rona li ntse li jala moea oa karohano mahareng a rona ka ho nna li re NUM ke mokhatlo oa tsa lipolotiki. Ka ho leka ho fokolisa mokhatlo oa rona oa basebetsi, ba lekanya NUM le ANC.

Letšolo la ho bua leshano, ho fetola litaba le ho tla ka litsebisano tse e seng tsa nnete, le ntse le tsoellapele kahara intasteri eohle ea

merafo. Ho amanang le hona haholo ke mashano a khahlanong le mokhatlo oa basebetsi ao ba hasang hara basebetsi a hore ha o ba setho sa mokhatlo o ba le tiisetso ea ho teloa kapa ho ntšoa mesebetsing.

NUM ha se mokhatlo oa lipolotiki.

Ona ke mokhatlo oa basebetsi o bopiloeng bakeng sa ho loanela ntlafatso ea maemo a mesebetsi le meputso ea bona.

Leha ho le joalo, ha re a tsoanela ho lebala hore melao e etsoang ke boralipolotiki ba basoeu e laola maphelo a rona mona mesebetsing le ka hara Afrika Boroa ea khethollo ka bophara.

Basebetsi ba merafong le bona ke batho ba batlang ho hlokomela maphelo a bona. Ke tokelo ea hao ea ho nka qeto ka mokhoa oo naha ka bophara e ka busoang ka teng, hobane ha o sa etse joalo ho tla beha melao e tla ba khahlanong le lithahasello tsa hao, mme o tla tsoanela ho e latela. Ho ena le ho balcha NUM hobane o tšaba lipolotiki, o ka mpa oa balchela ho NUM le ANC ho etsa bonnete ba hore litokelo tsa hao ha li lokisoa ke ba bang empa e be oena ea etsang joalo.

Khatello ea Apartheid le ho tsoaroa hampe ke bahiri ha ho khethe motho ha feela o le motho e motšo. Ha li-comrades tsa ANC li ne li futuheloa Matola — Mozambique, Maseru — Lesotho le Botswana ke SADF, baahi ba linaha tseo le bona ba ile ba bolaoa.

ANC haesale e ikhethetse boitseko bakeng sa tokoloho ho tloha ka 1912 ho fihlela kajeno. Haebe Tokoloho eo ha e molemo ho feta apartheid, eba he; re na le lebaka la ho tloha ho ba litho tsa NUM le ANC, mme ra ba tsa mokhatlo wa National Party ea FW de Klerk.

Re a lumela hore ho na le liphetoho tse etsahalang ha joale. Joalo ka mokhatlo oa basebetsi o nang le histori ea boitseko ba demokerasi, re na le boikarabelo ba ho hlaloba maemo ana ka nepahalo hore re khone ho ba le saebo sa bohlokoa.

Ho ka sebetsana le maemo ana, NUM e tla bitsa Kopano ea maemo a phahameng ea Lipolotiki (Political Summit), ho hlophisa tsela e lebileng pele malebana le ntšetsapele ea bokamoso ba tsa lipolotiki hara Afrika e ka Boroa.

Ho tloha ha joale, sa lona ke ho kena hosteleng e 'ngoe le e 'ngoe le phatlalatsa molaetsa oa kopano le tokoloho. Mesebetsi e mong le e mong oa merafong ea ratang ba lelapa la hae le batho ba habo, ha a be setho sa ANC mmoho le lilekane tsa cona, ho etsa bonnete ba hore 'muso oa FW de Klerk o a hlokoa.

Mesebetsi e mong le e mong ea ratang ba lelapa la hae le batho ba habo ha a be setho sa NUM hona joale.